

Tomasz Terlikowski: Wizyta Bartłomieja I to wsparcie dla ukraińskiej walki o niepodległość

Wiele wskazuje na to, że za chwilę pojawią się nowe wnioski o autokefalię. Już w tym momencie Ukraińska Cerkiew Prawosławna w znacznej części diecezji przestała wymieniać Cyryla w swoich modlitwach. Metropolita Onufry ograniczył formułę odnoszącą się do Patriarchy do absolutnego minimum, a część z diecezji poprosiła go wprost, żeby zwrócił się on do Patriarchy Moskwy o autokefalię. To jeszcze nie oznacza, że te dwie cerkwie, to znaczy Prawosławna Cerkiew Ukrainy i Ukraińska Cerkiew Prawosławna się połączą – mówi Tomasz Terlikowski.

Karol Grabias (Teologia Polityczna): Jak odczytuje Pan trwającą wizytę patriarchy Bartłomieja I w kontekście zarówno rosyjskiej inwazji, jak i kanonicznego sporu między Konstantynopolem a Moskwą o ukraińską autokefalię?

Tomasz Terlikowski: Myślę, że pokazuje to jednoznaczne wsparcie Bartłomieja I dla ukraińskiej walki o niepodległość. Bo jeśli chodzi o autokefalię, to sprawa jest oczywista – patriarcha Konstantynopola już 4 lata temu wydał *tomos* uznający kanoniczność Prawosławnej Cerkwi Ukrainy, na której czele stanął metropolita Epifaniusz, tym samym czyniąc Cerkiew Ukrainy egzarchatem Konstantynopola. Ale wracając do kwestii wsparcia Bartłomieja w kwestii inwazji, to nie jest to tylko sygnał wsparcia wysiłków wojennych Ukrainy, ale również gest w

stronę ogromnej rzeszy prawosławnych Ukraińców, którzy znaleźli schronienie w Polsce. Z pewnością gościmy teraz w Polsce prawosławnych należących do różnych jurysdykcji, w tym do Patriarchatu Moskiewskiego, który jednostronnie zerwał relacje kanoniczne z Bartłomiejem. Myślę jednak, że jest to ważna wizyta dla wszystkich wiernych w sytuacji, gdy patriarcha Cyryl – pozostający zwierzchnikiem części Ukraińców – wspiera rosyjskiego agresora.

Czy po skandalicznych wypowiedziach patriarchy Cyryla na temat rosyjskiej inwazji w Ukrainie rozdzźwięk między patriarchatem Moskiewskim i Konstantynopolskim stał się „nieuleczalny”?

Nie ma nic takiego jak nieuleczalne konflikty między patriarchatami w prawosławiu. Pamiętajmy, że Cerkiew ma dużo dłuższą pamięć historyczną. Znamy historie rozłamów między patriarchatami czy kościołami autokefalicznymi, które trwały całe stulecia. Natomiast niewątpliwie jest tak, że z perspektywy Moskwy do rozłamu już doszło w chwili, gdy Konstantynopol uznał ukraińską autokefalię powołując się na prawa, których Cyryl nie uznaje. Moskwa uważa, że Kijów podlega jej władzy patriarszej od XVII wieku i tylko ona może nadać *tomos* autokefalii. W odpowiedzi Konstantynopol wskazuje, że historyczny dokument, w którym Kijów został oddany pod zwierzchnictwo Patriarchatu Moskiewskiego, jest prawdziwy, ale ustanowiona przezeń jurysdykcja jest jedynie czasowa. W sytuacji, w której Rosyjska Cerkiew nie wywiązuje się ze swoich obowiązków wobec wiernych i trwa realny spór wokół jej działań, Konstantynopol może cofnąć ustanowioną jurysdykcję i utworzyć własny egzarchat.

Zatem konflikt między dwoma patriarchatami dotyczy fundamentalnych kwestii.

To jest realny spór, który przez ostatnie lata jedynie się zaostrza. Do tego stopnia, że Moskwa w czasie liturgii oficjalnie przestała wymieniać Bartłomieja I, a także Patriarchę Aleksandrii w spisie patriarchów i głów kościołów autokefalicznych. Cerkiew Rosyjska poszła nawet krok dalej – oznajmiła, że nie uznaje sakramentów Patriarchatu Konstantynopola, co oznacza, że zarówno świeccy jak i duchowni rosyjscy nie mogą uczestniczyć w liturgii tego patriarchatu. Konstantynopol dla odmiany, z właściwą dla siebie dyplomacją, odpowiedział że z jego perspektywy Cerkiew Moskiewska jest częścią światowego prawosławia i nie doszło do schizmy. Tu pojawia się kolejny problem. Wypowiedzi Cyryla są nie tylko skandaliczne polityczne i moralnie, ale również – tak twierdzi część teologów – po prostu heretyckie. Już ponad pięćdziesięciu teologów prawosławnych z różnych jurysdykcji podpisało oświadczenie doktrynalne, potępiające twierdzenia Cyryla.

To ma też pewnie wpływ na postawę samych wiernych.

Zdecydowanie. Wiele wskazuje na to, że za chwilę pojawią się nowe wnioski o autokefalię. Już w tym momencie Ukraińska Cerkiew Prawosławna w znacznej części diecezji przestała wymieniać Cyryla w swoich modlitwach. Metropolita Onufry ograniczył formułę odnoszącą się do Patriarchy do absolutnego minimum, a część z diecezji poprosiła go wprost, żeby zwrócił się on do Patriarchy Moskwy o autokefalię. To jeszcze nie oznacza, że te dwie cerkwie, to znaczy Prawosławna Cerkiew

Ukrainy i Ukraińska Cerkiew Prawosławna się połączą. Po drugie, już bardzo mocno o swoim pragnieniu niezależności zaczął mówić metropolita Innocenty, zwierzchnik prawosławnych na Litwie. Można więc powiedzieć, Rosyjska Cerkiew Prawosławna ma własne, bardzo poważne problemy wewnętrzne.

Co by się stało, gdyby ukraińscy prawosławni stworzyli jedną autokefaliczną cerkiew?

Wówczas Rosyjska Cerkiew Prawosławna, jeśli chodzi o liczbę praktykujących prawosławnych, stałaby się trzecią cerkwią na świecie. Pierwszą byłaby ukraińska, drugą rumuńska, a dopiero trzecią byłaby rosyjska – byłby to dla Moskwy wielki cios, biorąc pod uwagę, jak ważny jest dla niej status w świecie prawosławia. To pokazuje, jak duże zmiany w nim zachodzą. Nie sądzę jednak, że oznacza to ostateczne zerwanie więzi z Rosją. Powtórzę to jeszcze raz: cerkwie prawosławne zrywały ze sobą relacje kanoniczne wielokrotnie, a mimo to większość z nich nie włączała się w toczone spory. W pewnym momencie nawet Polska Autokefaliczna Cerkiew Prawosławna była przedmiotem głębokiego sporu między Moskwą a Konstantynopolem.

Konstantynopol przyznał nam *tomos* w latach dwudziestych, a Moskwa, po tym jak Rosyjska Cerkiew zrezygnowała z owego *tomosu* pod naciskiem komunistów, przyznał ten sam *tomos* Polsce dopiero w latach czterdziestych. Z tego wynika dość ciekawy fakt, że w zależności od tego, jakiej jurysdykcji bliższa jest konkretna Cerkiew, to w tym miejscu wymienia się Polskę przed lub po Albanii – bo między latami 20. a 40. XX wieku Albańska Cerkiew Prawosławna uzyskała autokefalię.

Jak w tym sporze odnajduje się Autokefaliczny Kościół Polski, który w swojej linii niejednokrotnie stawał po stronie narracji Patriarchatu Moskiewskiego?

Polska Cerkiew zdecydowanie mu sprzyjała. I tu warto przyrzeć się jeszcze jednej kwestii. W sporze o autokefalię Ukrainy cztery kościoły prawosławne opowiadają się za nią – Konstantynopol, Aleksandria, Grecja i Cypr – a trzy przeciwko – Rosyjska Cerkiew Prawosławna, Polska Autokefaliczna Cerkiew Prawosławna i Cerkiew Bułgarska. Cerkiew w Polsce wypowiedziała się wprost przeciwko autokefalii. Ten spór to jednak tylko jeden z wielu problemów, przed którym stanie prawosławie w Polsce. Przez ostatnie lata imigranci z Ukrainy ożywili naszą cerkiew, pojawiły się nowe parafie i nabożeństwa w języku ukraińskim. Teraz Ukraińców będzie znacznie, znacznie więcej i odegrają prawdopodobnie jeszcze większą rolę w kształtowaniu prawosławia w Polsce.

Czy Autokefaliczny Kościół Polski zabrał głos w sprawie wojny w Ukrainie?

Początkowo dyskretnie milczał poza – uczciwie trzeba powiedzieć – Metropolitą Lubelsko-Chełmskim, który zajął od początku jasne stanowisko potępiające wojnę. Natomiast w ostatnich dniach Święty Sobór, który dotychczas się nie zbierał i nie wypowiadał w kontekście wojny, wydał oświadczenie jasno wskazujące na agresora, co jest oczywiście pewną zmianą i ważnym krokiem w dobrą stronę. Jednak trzeba powiedzieć tu głośno jedną rzecz. Istotnym problemem cerkwi w Polsce jest to, że część starszego pokolenia biskupów, była

jednoznacznie prorosyjska, czy dokładniej: promoskiewska w znaczeniu Patriarchatu Moskiewskiego. Reakcja na wizytę Bartłomieja jednak pokazuje coś dobrego.

Dlaczego?

Widzimy, że Metropolita Sawa towarzyszy Patriarsze Bartłomiejowi. Duchowni nie mogli zignorować tej wizyty, bo przecież w końcu nie dołączyli do tej moskiewskiej klątwy przeciwko Konstantynopolowi. Takie zachowanie byłoby zupełnie niezrozumiałe dla wiernych, także tych, którzy teraz przybyli do Polski. Jestem pewien, że Moskwa i Cyryl nie będą się na to patrzeć z sympatią i obojętnością. Gdy tylko będą mogli, to jakoś się odegrają, to jest dość oczywiste. To będzie prawdopodobnie okazją do zmian w Polskiej Cerkwi. Pamiętajmy, że metropolita Sawa włączył się w zaproszenie Patriarchy Bartłomieja wtórnie – stroną zapraszającą był Prezydent RP Andrzej Duda. Jednak nawet mimo to przyłączenie się do tej inicjatywy musiało oznaczać dla metropolity pewnego rodzaju wyzwanie i oznacza to, że znalazł się w pozycji, z której mógłby rozpocząć proces przemodelowania tego, jak ukierunkowana jest Polska Autokefaliczna Cerkiew Prawosławna.

Rozmawiał Karol Grabias

Spisywał Jędrzej Pazdan